A halász a szláv nyelvekben

1. A szlávságnak már a Kárpátoktól északra elterülő őshazájában is a földművelés és az állattenyésztés volt a főfoglalkozása. De a táplálék megszerzésében fontos volt a szerepe a gyűjtögetésnek, a vadászatnak és a halászatnak is. A szláv törzseknek az i. sz. 500 körüli szétvándorlása és mai hazájukban való megtelepülése után a halászat jelentőségét a kereszténység felvétele tovább növelte. A böjti napok száma ugyanis évente elérhette a százötvenet is, és ezeken a napokon tekintélyes mennyiségű halat fogyasztottak. Olykor egész falvak férfilakossága jóformán csak halászokból állott. (L.: MOSZYŃSKI, KLSł. I, 77—115; ZBIERSKI: SłSS IV, 617—620.)

1.1. Jelenleg tizenkét szláv irodalmi nyelv van. Földrajzi elhelyezkedésük és rokonai kapcsolataik alapján három csoportra szokás őket osztani: a déli, a nyugati és a keleti szláv nyelvek csoportjára. A déli csoportba a bolgár, a macedón, a szerb-horvát és a szlovén nyelv tartozik. A nyugati csoportot a cseh, a szlovák, a felsőszorb, az alsószorb és a lengyel alkotja. A keleti szláv nyelvek csoportja a fehéroroszból, az ukránból és az oroszból áll. A déli szlávokhoz viszonyítva a nyugati és a keleti szlávokat olykor összefoglalóan északi szlávoknak nevezik.

A tizenkét szláv irodalmi nyelven kívül még három további szláv nyelvet is nyilván kell tartanunk. Kettő közülük kihalt: az óegyházi szlávnak vagy óbolgárnak nevezett legrégibb szláv irodalmi nyelv, amely számos tekintetben még közel állott az ősszláv nyelvállapothoz, valamint az Elba környéki szlávoktól egykor beszélt poláb nyelv. A harmadik, ma is élő szláv nyelv a kasub, amely az elmúlt századokban a lengyelhez képest különálló volt, újabban viszont konvergens fejlődés folytán lengyel nyelvjárásnak számít.

1.2. A szláv nyelvek mind nyelvtani szerkezetüket, mind pedig szókincsüket illetőleg sokkal jobban hasonlítanak egymásra, mint például a germán vagy akár a román nyelvek. De vannak közöttük eltérések, különbözőségek is. A továbbiakban vizsgáljuk meg a 'halász' megnevezésére szolgáló szavakat valamennyi szláv nyelvben, és megfigyeléseinkből vonjunk le következtetéseket.

2. A vizsgálatot a következő sorrendben végezzük: óegyházi szláv, bolgár, macedón, szerb-horvát, szlovén, cseh, szlovák, felsőszorb, alsószorb, poláb, kasub, lengyel, fehérorosz, ukrán, orosz.

2.1. Az óegyházi szlávban a 'halász' megnevezésére a *rybarь* (SadAitz. 116) szolgált. Ez a *ryba* 'hal' főnévből alakult *-arь* képzővel. Képzésmódjához vö. *grъnьčarь* 'fazekas', *vinarь* 'vincellér', *vratarь* 'kapus' stb. A *rybarь* mellett használatos volt a *rybitvъ* (SadAitz. 116) is, amely az ősszláv **rybiti* 'halászik'

(vö. szlovén *ríbiti* ua., lengyel nyelvjárási *rybić* ua.) igéből képződött *-tvъ* képzővel. A **rybiti* ige a *ryba* főnév származéka. A nomen agentis képzésére szolgáló *-tvъ* képző alkalmazására a *rybitvъ* főneven kívül nincs több példánk egyetlen szláv nyelvből sem. E képzőnek a litvánban van megfelelője (Wojt. 139—140). A többnyire 'vadász' jelentésben használt *lovьcь* (SlJazStar. II, 134) olykor 'halász' jelentésben is előfordult. Ezt tövének jelentése teszi érthetővé: a *loviti* '⟨vadat, halat, madarat stb.⟩ fog' igéből képződött *-ьcь* képzővel (vö. *borьcь* 'harcos', *kupьcь* 'kereskedő', *pěvьcь* 'énekes'), tkp. értelme tehát 'fogó'. A *loviti* ige participium praesentis activi-je, a *lovęi* 'fogó' (SlJazStar. II, 134) olykor szubsztantivizálódott, és 'halász' jelentést vett fel.

2.2. A bolgárban a 'halász' jelölésére a *рибáр* (BKE III, 110) szolgál. Használatos az összetett *риболóвец* (uo.) is. Ennek előtagja a *рúба* 'hal', utótagja pedig a *ловéц* 'vadász' (tkp. 'fogó'). A nyelvjárásokban előfordul a *балакчúр* (BъlgDial. II, 126). Ennek forrása az oszmán-török *balıkçı* 'halász' <: *balık* 'hal'.

2.3. A macedón nyelvben a halász legelterjedtebb megnevezése a *рибар* (RMJ III, 116), amely 'halárus'-t is jelölhet. A nyelvjárásokban előfordul a szingulativ funkciójú *-ин* képzővel bővült *рибарин* (uo.) is; alakulásmódjához vö. *господар* 'úr' :> *господарин* ua., *коњар* 'lovász' :> *коњарин* ua., *овчар* 'juhász' :> *овчарин* ua. A *ловец* (MRSl. 244) elsősorban 'vadász' jelentésű, de jelölhet 'halász'-t is. A *ловец*-cel azonos jelentésű a *ловџија* (RMJ I, 389). Tövéhez l. macedón *лов* 'vadászat, halászat' és *лови* 'vadászik, halászik'. Képzője oszmán-török eredetű. Úgy keletkezett, hogy a macedónba átkerült nemcsak számos *-cı* képzős oszmán-török nomen agentis, hanem ezek alapszava is (vö. *абаџија* 'abaszabó' és *аба* 'abaposztó, daróc', *бојаџија* 'kelmefestő' és *боја* 'szín, festék', *казанџија* 'rézműves, üstkészítő' és *казан* 'üst'), s ezekből a macedón nyelvérzék kikövetkeztette a *-џија* képzőt, amely aztán szláv alapszavakhoz is járulni kezdett (vö. *косаџија* 'kaszás, kaszáló', *љубовџија* 'szoknyavadász', *млекаџија* 'tejesember'). A *ловач* (RMJ I, 389) ugyancsak a *ловец* szinonimája. A *лови* igéből keletkezett *-ач* képzővel (vö. *сеjач* 'vető, magvető', *орач* 'szántó', *косач* 'kaszás, kaszáló'). Használatos az összetett *роболовец* (RMJ III, 117) is, de 'horgász' jelentésben gyakoribb, mint 'halász' jelentésben.

2.4. A szerb-horvát nyelvben a 'halász' legáltalánosabb megjelölése a *rȉbār* (ARj. XIII, 929; Hirtz III, 347). Az északi nyelvjárásokban él a *rȉbič* (ARj. XIII, 934; Hirtz III, 349). Ez olyan deverbális származék, mint a *brȁnič* 'védelmező, oltalmazó', *gȍnīč* 'hajcsár, hajtó', *vȍdīč* 'vezető, kalauz'; alapszavához l. szlovén *ríbiti* 'halászik' <: *ríba* 'hal'. A Dráva mellékéről jegyezték fel az északi szláv nyelvekre jellemző és bizonyára onnan átkölcsönzött *ribak* (ARj. XIII, 927) főnevet. Az önállóan használt *lȍvac*-nak 'vadász' a jelentése, de a régi nyelvben, illetőleg a kaj-nyelvjárásban a *lovac od riba, lovac ribnji, lovec ribji* (ARj. XIII, 164) szószerkezet 'halász' értelmű. A 'halász'-t jelölő összetételek közül a *ribolȍvac* (ARj. XIII, 940; Hirtz III, 353) a legelterjedtebb. A ma 'halászat' jelentésben használatos *rȉbolov* (ARj. XIII, 940) főnév a régi nyelvben 'halász'-t is jelölhetett. E jelentésben vö. a következő, hozzá hasonló szerkezeti felépítésű összetételekkel: *kotlȍkrp* 'üstfoltozó, kolompár', *rȍdoljūb* 'hazafi, honfi', *strvȍder* 'gyepmester, sintér'. Ugyancsak 'halász' értelmű az oroszból átvett régi *ribolovitelj* (ARj. XIII, 940). A nyelvjárási *balȕgdžija* (ARj. I, 167; Škaljić 119) forrása az oszmán-török *balıkçı* 'halász' <: *balık* 'hal'. Főleg a Vajdaság területéről mutatható ki a *fišer* (Mihajlović II, 689), amely a németből származik; vö. német *Fischer* 'halász' <: *Fisch* 'hal'. Ugyancsak

főleg a Vajdaság szava az *àlās* ~ *hàlās* (ARj. III, 559; MIHAJLOVIĆ II, 709). Ez magyar jövevényszó; vö. magyar *halász* 'Fischer' < : *hal* 'Fisch'.

2.5. A szlovénben a 'halász' közhasználatú megnevezése a *ribič* (SPrav. 751; PLETERŠNIK II, 425). A nyelvterület északkeleti peremvidékén előfordul az *-ar* képzővel bővült *ribičár* (FLISZÁR 123) is. Az elavult *ribár* (PLETERŠNIK II, 425) nemcsak 'halász'-t, hanem 'halkereskedő'-t is jelölt. A *lôvec* 'vadász' (tkp. 'fogó') bizonyos szószerkezetekben 'halász' jelentésű lehet; vö. *lôvec na jegúlje* 'angolnahalász' (TOM. 1966. 239). Ennek megértéséhez az a régi népi felfogás adja meg a kulcsot, amely szerint az angolna nem hal, hanem kígyóféle.

2.6. A cseh nyelvben a 'halász' általánosan használatos megjelölése a *rybář* (SlSJČ III, 208). Régebben élt a *rybák* (SlSJČ III, 208) is. Ennek képzésmódjához l. *dudák* 'dudás', *husák* 'libapásztor', *ovčák* 'juhász'. Ritkán fordul elő a 'halász' értelmű *lovák* (SLSJČ I, 1138), amely a *loviti* 'vadászik; halászik' származéka; képzésmódjához l. *divák* 'néző', *honák* 'hajcsár', *pasák* 'pásztor', elő a 'halász' értelmű *lovák* (SLSJČ I, 1138), amely a *loviti* 'vadászik; halászik' származéka; képzésmódjához l. *divák* 'néző', *honák* 'hajcsár', *pasák* 'pásztor', *žebrák* 'koldus'. Kimutatható a 'halász' jelentésű *lovec ryb* (JUNGMANN II, 354) és *lovič ryb* (uo.) szószerkezet is. A *lovič* főnév a *loviti* igének a származék; képzésmódjához l. *holič* 'borbély', *lepič* 'ragasztó (pl. plakátragasztó) munkás', *palič* 'gyújtogató'. A *rybolovec* (SlSJČ III, 209) ritkán használatos. A 'halász' értelmű régi *rybolov* (JUNGMANN III, 967) lengyel jövevényszó. A cseh *Rybitví* (PROFOUS III, 617) helységnév tanúsága szerint az ócsehben megvolt az óegyházi szlávból kimutatható *rybitvъ* 'halász' is.

2.7. A szlovák nyelvben a halászt *rybár*-nak (SlSJ. III, 897) hívják. A keletszlovák nyelvjárásban a kicsinyítő képzővel ellátott *ribarik* (SIPOS, Alsóm. 49) olykor teljesen elveszti deminutiv jellegét, és a kicsinyítő képző nélküli *ribar* helyébe lép. E jelenséghez l. szlovák *nováčik* 'újonc' < : régi *novák* A magyar nyelvterületen található szlovák szórványtelepüléseken előfordul a magyarból átvett *halas* (SIPOS, Bükk-Geb. 250) is. A magyarországi Bánhidán 1736 és 1748 között született szlovákok családneve között *Ribak* (BLANÁR 90) is szerepel. Ez arra mutat, hogy a szlovákban egykor megvolt, de bizonyos nyelvjárásaiban még ma is meglehet a csehből ismert *rybák* 'halász'. Bánhidára nyugatszlovák nyelvjárásterületről, Nyitra és Trencsén vármegyéből költöztek szlovák telepesek a 18. század elején (ŠTOLC 25 és Prehľadná mapa).

2.8. A felsőszorbban a halászt általában *rybak*-nak (PFUHL 618; JAKUBAŠ 318) hívják. A *rybar* (uo.) nemcsak 'halász'-t, hanem 'halkereskedő'-t is jelent.

2.9. Az alsószorbban a *rybak* (MUKA II, 356; ŠWJELA 356) jelöli a halászt. A *rybař*-nak (uo.) a 'halász'-on kívül 'halkereskedő' jelentése is van. A *rybakař* (ŠWJELA 356) sajátos képzőhalmozásos alak, amely úgy keletkezett, hogy a *rybak*-hoz *-ař* képző járult.

2.10. Az 1750 körül a németségbe teljességgel beolvadt Elba melléki szlávok nyelvében, a polábban *råibněk* (POLAŃSKI—SEHNERT 120) volt a halász neve. Ez egy ősszláv **rybьnikъ* (< : **rybьnъ* < : **ryba*) folytatása.

2.11. A Balti-tenger partvidékén beszélt kasub nyelvben a 'halász' szokásos megjelölése a *rëbak* (SYCHTA IV, 307). A *rëbńik* (uo.) régi, elavult szó. A ritkán használatos, tréfás hangulatú *łovåř* (SYCHTA III, 26) a *łović* '⟨halat⟩ fog' ige *-åř* képzős származéka. A *rəbωř* (LORENTZ II, 126) nincs kétségtelen hitelességgel adatolva. Előzménye az ősszláv **rybařь* volt. A *fəšer* (LORENTZ I, 187) a német *Fischer* átvétele.

2.12. A lengyelben a halászt a *rybak* (SłJP VII, 1415) jelöli. A *rybiarz* (SłJP VII, 1416) elavult, a *rybarz* (WOJT. 136) pedig nyelvjárási szó. A régi lengyelben használatos volt a *rybitw* (SłJP VII, 1416), *rybitwa* (SłJP VII, 1416; WOJT. 140), *rybołów* (SłJP VII, 1418) és *rybołowca* (SłWarsz. V, 783) is. A *rybitwa* változatot szerkezeti felépítését tekintve vö. az óegyházi szláv *lovitva* 'vadászat, fogás', *modlitva* ~ *molitva* 'imádság, ima', *žętva* 'aratás' főnévvel. A *rybołowca* utótagjához l. lengyel *łowca* 'vadász' (tkp. 'fogó'). Képzésmódjához vö. régi *dawca* 'adományozó, valamit adó személy', *pierca* 'védőügyvéd, oltalmazó, védelmező', *pławca* 'hajós'.

2.13. A fehérorosz nyelvben a 'halász' fogalmának jelölésére a *рыбáк* (BRSl. 822) szolgál. Használatos az összetett *рыбалóў* (uo.) is. A *рыбáлка* (Pol. 172) nyelvjárási szó.

2.14. Az ukránban a 'halász' legáltalánosabb neve a *рибáлка* (URSl. V, 46). Ez a *рúба* 'hal' főnévből alakult *рибáлити* 'halászik' igének a *-ка* képzős származéka. A *рибáлка*-hoz képest ritkábban használatos a *рибáк* (URSl. V, 46). Előfordul az összetett *риболóв* (URSl. V, 47) és *риболóвець* (uo.) is. A *рибáр* (uo.) elavult, régies szó. Az ukrán nyelvterület nyugati részén tovább élt, mint másutt (vö. CSOPEI 353; KUZELA—RUDNYĆKYJ, UkrDtWb. 970). A régi ukránban használatban volt a *рыбúтвъ* (BERYNDA 110), valamint a *ловéць* (SLAVKOR. 464) is. Az egyetlen forrásból adatolható *риболовитель* (SLAVKOR. 317) utótagja a *ловúти* '⟨halat⟩ fog' igéből képződött *-тель* képzővel. A magyar nyelvvel érintkező kárpáti nyelvjárásokból a 18. század vége óta kimutatható a *галас* (StudSl. 7: 163; l. még: CSOPEI 50, LIZANEC 111, RUDNYĆKYJ, EtDictUkr. I, 541). Forrása a magyar *halász*.

2.15. Az oroszban a 'halász' legáltalánosabban használt neve a *рыбáк* (SlRLJ XII, 1604). Meglehetősen gyakori az összetett *рыболóв* (SlRLJ XII, 1611), valamint a *ловéц* (SlRLJ VI, 308) is. A *рыбáрь* (SlRLJ XII, 1605) és a *ловúтель* (SlRLJ VI, 309) elavult szó. A *рыбáлка* (SlRLJ XII, 1606), *ловчúха* és *ловея* (DAL'[2] 1955. II, 261) bizonyos nyelvjárásokban él. Az óoroszban előfordult a *рыбарь*-nak szingulativ *-инъ* képzővel ellátott *рыбаринъ* (SREZN. III, 207) változata, a *ловéц*-nek *-янинъ* képzős *ловьчанинъ* (SREZN. II, 40) származéka, valamint a *рыболовъ*-nak *-ьць* képzős *рыболовьць* (SREZN. III, 209) származéka is. A *рыбитвъ* (SREZN. III, 208) az óegyházi szlávból, vallásos szövegekben került át orosz földre. A *рыбитъ* (SREZN. III, 208) a *рыба*-nak az *-итъ* képzős származéka; vö. orosz *наймúт* 'bérenc', nyelvjárási *ворожбúт* 'kuruzsló, vajákos', *молотбúт* 'cséplőmunkás' stb. (A képzésmódhoz l. KISS: StudSl. 2: 365—371.) Az óoroszban a *рыбьникъ*-nek (SREZN. III, 209) 'halász' volt a jelentése, s e jelentést a mai orosz *ры́бник* (DAL'[2] 1955. IV, 116) is megőrizte bizonyos nyelvjárásokban, az irodalmi nyelvben azonban 'halkereskedő, halárus, halas' (SlRLJ XII, 1608) jelentésben használatos. Az óorosz *рыбитьникъ* (SREZN. III, 208) úgy keletkezett, hogy a *рыбитъ* kiegészült a *рыбьникъ*-ben levő *-ьникъ* képzővel. Az óorosz *ловьчии* (SREZN. II, 40), amely 'halász'-t és 'vadász'-t egyaránt jelölt, az óegyházi szláv *lovьčii* 'vadász' (MEILLET, Ét. II, 352; LEKOV 27) átvétele. Ez utóbbi a *lovъ* 'vadászat' (tkp. 'fogás') *-čii* képzős származéka. A *-čii* képző török eredetű (VAILLANT, Man. I, § 133; L'VOV, Oč. 165). Ahhoz hasonlóan honosodott meg az óegyházi szlávban, ahogyan a macedónban a fentebb tárgyalt *-ција* képző. Nem fogadható el az a feltevés, hogy a *lovьčii* etimológiailag azonos a *lovьcь* főnévből képzett *lovьčь* 'a vadász tulajdonában levő; az, ami a vadászé' (SlJazStar. II, 135) melléknévvel, bár kétségtelen, hogy ragozás szempontjából ahhoz csatlakozott (VAIL-

LANT, GrammComp. IV, 330). Végső soron az óegyházi szláv *lovьčii* és a macedón *ловција* etimológiailag egymással azonos, de más-más kronológiai rétegbe tartozik, és képzőjük is két különböző török nyelvre megy vissza. A mai orosz irodalmi nyelvben a *ловчий* csupán mint a régi idők társadalmi viszonyait jellemző kifejezés használatos 'udvari vadászmester' jelentésben.

3. Körszemlénk tanulságai közül az olvasóra bizonyára az teszi a legmélyebb benyomást, hogy a szláv nyelvek szóalkotási módjainak rendkívüli változatossága, a szláv nyelveknek képzőkben való különleges gazdagsága következtében a 'halász'-nak igen sokféle szláv megnevezése van. E sokféle elnevezés közül némelyek csak a régi nyelvre, mások pedig csupán egyes nyelvjárásokra jellemzők. Az irodalmi nyelv szintjére nem mindenütt emelkedett ugyanaz a szó. A tarkaságot tovább növelik az itt-ott meghonosodott jövevényszavak.

3.1. Az őszláv korba visszavezethető, legrégibb 'halász'-megjelölések közé a **rybarь*, **rybitvъ*, **rybьnikъ*, **rybakъ*, **lovьcь*, **rybolovьcь* és talán a **rybolovъ* sorolható. A **rybarь* folytatása úgyszólván valamennyi szláv nyelvben megtalálható, és számos nyelvben ma is ez használatos a legáltalánosabban. A **rybakъ* folytatása az északi szláv nyelvekben emelkedett fontosságban a többi megjelölés fölé. A **lovьcь* voltaképpen a vadásznak és a halásznak az összefoglaló neve volt. Egyértelműen a 'halász' szignifikánsává a **rybolovьcь* összetételben vált. A **rybitvъ*, **rybolovъ* és **rybьnikъ* az őszláv időkben is csupán korlátozott elterjedtségű lehetett.

3.2. Az egyes szláv nyelvek külön életében keletkezett 'halász'-megjelölések közül a szlovén *ríbič* azáltal tett szert különös jelentőségre, hogy ez lett a szlovén irodalmi nyelvben a 'halász' szignifikánsa, háttérbe szorítva az ősi *ribár*-t. Külön nyelvi innováció terméke az óegyházi szláv *lovęi*, valamint a *lovьčii* is, amely az óegyházi szlávból ugyan csak 'vadász' jelentésben mutatható ki, de az óoroszba átkerülve már 'halász'-t is jelölhetett. Macedón innováció a *рибарин*, *ловција* és *ловач*. A szlovénben a *ribičár*, a csehben a *lovák* és *lovič*, a szlovákban a nyelvjárási *ribarik*, az alsószorbban a *rybakař*, a kasubban a *łovår*, a lengyelben a *rybitwa* és a *rybołowca*, a keleti szláv nyelvekben a *рыбáлка* számít innovációnak. A régi ukránban innováció volt a *риболовитель*, az óoroszban a *ловúтель*, *рыбаринъ* (vö. macedón *рибарин*!), *рыбитъ*, *рыбитьникъ*.

3.3. Itt-ott sor került arra, hogy valamely szláv nyelv jellegzetes 'halász'-megjelölése kölcsönzés útján átkerüljön egy másik szláv nyelvbe. A szerbhorvát nyelvjárási *ribak* egy északi szláv nyelvből, a régi *ribolovitelj* az oroszból, az óorosz *ловьчии* pedig az óegyházi szláv nyelvből származik.

3.4. A szláv tövekből alkotott, genuin megjelöléseken kívül bizonyos szláv nyelvek némelyik nyelvjárásában meghonosodott nem szláv nyelvekből való jövevényszó is 'halász' jelentésben. Ezek nyelvi forrása a német *Fischer*, a magyar *halász*, illetőleg az oszmán-török *balıkçı*.

3.5. A szláv nyelvek 'halász' jelentésű szavai között nem találkoztunk olyannal, amely a tabu jelenségkörébe tartozó körülírás volna, s azzal a babonás hittel függene össze, hogy a halászt nem szabad az igazi nevén nevezni, mert akkor nem lesz szerencséje, nem fog zsákmányt ejteni. Ezzel szemben a 'vadász' szláv nevei között több efféle másodlagos, indirekt megjelölés is van. A 'vadász' jelentésű cseh *myslivec* és lengyel *myśliwy*, *myśliwiec* tkp. értelme 'töprengő, tűnődő ember'. A puskapor feltalálása előtti korban az íj és szám-

szerij formájában a vadásznak már volt ugyan lőfegyvere, de a vadász, madarász leghasználatosabb eszközei mégis inkább a csapdák, hálók, hurkok, lépek stb. voltak. Nagyobb vadállat elfogására vermet ástak. Mindezek alkalmazásához nem csupán a vadon élő állatok természetének lehető legtökéletesebb ismeretére, hanem állandó fejtörésre, kifogyhatatlan ötletességre, találékonyságra is szükség volt. Joggal kaphatta tehát a vadász a 'töprengő, tűnődő ember' fedőnevet. De a vadásznak nemcsak a töprengés, tűnődés, gondolkodás a jellemzője, hanem a zsákmányejtés szenvedélyes vágya, a vadak leterítése utáni leküzdhetetlen sóvárgás is. Ezért fejlődött az orosz *охóта* 'kedv, kedvelés, kívánság' főnévnek 'vadászat' jelentése, s ezért jelöli e főnév egyik származéka, az *охóтник* a 'vadász'-t. A lengyel *polować* 'vadászik', orosz régi *полевáть* ua. tkp. értelme 'a mezőn jár-kel, a szabadban kóborol'. Alapszavuk a lengyel *pole* 'mező', illetőleg az orosz *пóле* ua.

Ha annak okát keressük, miért nincs a szláv nyelvekben a 'halász'-nak — a 'vadász'-szal ellentétben — tabuszülte körülírása, indirekt megjelölése, tekintetbe kell vennünk azt a tényt, hogy a hal a szláv népeknél éppúgy, mint az óegyiptomiak óta talán valamennyi népnél, a hallgatagság, szótlanság szimbólumának számít, s ez szóláshasonlatban is kifejeződik; vö. szerb-horvát *nem kao riba* 'hallgat, mint a hal', orosz *нем, как рыба* ua. Ha pedig a hal néma, akkor nyilván nem is hall, tehát felesleges titkolózni előtte. Akár a halak legveszedelmesebb ellenségét, a halászt is nyugodtan lehet nevezni annak, ami: halásznak.

KISS LAJOS

Rövidítések

ARj.:	Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezike. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. I—XXIII. Zagreb 1880—1976.
BERYNDA:	Лексикон словенороський Памви Беринди. Підготовка тексту і вступна стаття В. В. Німчука. Київ 1961.
BKE:	Речник на съвременния български книжовен език. I—III. София 1955—1959.
BLANÁR:	BLANÁR, VINCENT, Príspevok ku štúdiu slovenských osobných a pomiestnych mien v Mad'arsku. Bratislava 1950.
BRSl.:	Белорусско-русский словарь. Москва 1962.
BъlgDial.:	Българска диалектология. Проучвания и материали. I—. София 1962—.
CSOPEI:	CSOPEI LÁSZLÓ, Rutén—magyar szótár. Budapest 1883.
DAL'[2] 1955.:	Даль, Владимир, Толковый словарь живого великорусского языка. I—IV. Москва 1955. Набрано и напечатано со второго издания 1880—1882 гг.
FLISZÁR:	FLISZÁR JÁNOS, Vend—magyar szótár. Budapest 1943.
HIRTZ:	HIRTZ, MIROSLAV, Rječnik narodnih zoologičkih [zoloških] naziva. I—III. Zagreb 1928—1956.
JAKUBAŠ:	JAKUBAŠ, FILIP, Obersorbisch-deutsches Wörterbuch. Bautzen 1954.
JUNGMANN:	JUNGMANN, JOSEF, Slownjk česko-německý. I—V. Praha 1835—1839.
KUZELA—RUDNYĆKYJ, UkrDtWb.	= KUZELA, ZENO—RUDNYĆKYJ, JAROSLAU, Ukrainisch-deutsches Wörterbuch. Leipzig 1943.
LEKOV:	Леков, Ив., Словообразователни склонности на славянските езици. София 1958.
LIZANEC:	LIZANEC P. M., Magyar—ukrán nyelvi kapcsolatok. (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyaga alapján.) Uzshorod 1970.

LORENTZ: LORENTZ, FRIEDRICH, Pomoranisches Wörterbuch. I—. Berlin 1958—.

L'VOV, Oč.: Львов, А. С., Очерки по лексике памятников старославянской письменности. Москва 1966.

MEILLET, Ét.: MEILLET, A., Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave. Seconde partie. 2e Édition. Paris 1961.

MIHAJLOVIĆ: Михајловић, Велимир, Грађа за речник страних речи у предвуковском периоду. I—II. Нови Сад 1972—1974.

MOSZYŃSKI, KLSł.: MOSZYŃSKI, KAZIMIERZ, Kultura ludowa Słowian. I—II/1, 2. Wydanie drugie. Warszawa 1967—1968.

MRSl.: Македонско-русский словарь. Москва 1963.

MUKA: MUCKE, ERNST [MUKA, ARNOŠT], Wörterbuch der niedersorbischen Sprache und ihrer Dialekte. I. Anastatischer Neudruck. Bautzen 1966. Wörterbuch der nieder-wendischen Sprache und ihrer Dialekte. II—III. Prag 1928.

PFUHL: PFUHL, CHR. TR., Obersorbisches Wörterbuch. Fotomechanischer Neudruck. Bautzen 1968.

PLETERŠNIK: PLETERŠNIK, M., Slovensko-nemški slovar. I—II. Ljubljana 1894—1895.

Pol.: Полесье. (Лингвистика, археология, топонимика.) Москва 1968

POLAŃSKI—SEHNERT: POLAŃSKI, KAZIMIERZ—SEHNERT, JAMES ALLEN, Polabian-English Dictionary. The Hague—Paris 1967.

PROFOUS: PROFOUS, ANTONIN, Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. I—V. Praha 1947—1960.

RMJ: Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкуваньа. I—III. Скопје 1961—1966.

RUDNYĆKYJ, EtDictUkr.: RUDNYĆKYJ, JAROSLAV, An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language. I—. Winnipeg 1962—.

SADAITZ.: SADNIK, L.—AITZETMÜLLEY, R., Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten. 'S-Gravenhage—Heidelberg 1955.

SIPOS, Alsóm.: SIPOS ISTVÁN, A magyar nyelv hatása Alsómihályi tót nyelvére. Kassa 1939.

SIPOS, Bükk-Geb.: SIPOS, ISTVÁN, Geschichte der slowakischen Mundarten der Huta- und Hámor-Gemeinden des Bükk-Gebirges. Budapest 1958.

SKALJIĆ: SKALJIĆ, ABDULAH, Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku. Sarajevo 1966.

SLAVKOR.: Лексикон латинський С. Славинецького. Лексикон словено-латинський С. Славинецького та А. Корецького-Сатановського. Підготував до видання В. В. Німчук. Київ, 1973.

SlJazStar.: Slovník jazyka staroslověnského. I—. Praha 1966—.

SłJP.: Słownik języka polskiego. I—XI. Warszawa 1958—1969.

SlRLJ: Словарь современного русского литературного языка. I—XVII. Москва 1950—1965.

SlSJ: Slovník slovenského jazyka. I—VI. Bratislava 1959—1968.

SlSJČ: Slovník spisovného jazyka českého. I—IV. Praha 1960—1971.

SłSS: Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych [do schyłku wieku XII]. I—. Wrocław—Warszawa—Kraków 1961—.

SłWarsz.: Słownik języka polskiego. Ułożony pod redakcją JANA KARŁOWICZA, ADAMA KRYŃSKIEGO i WŁADISŁAWA NIEDŹWIEDZKIEGO. I—VIII. Warszawa 1900—1927. Wydanie fotooffsetowe. Warszawa 1952—1953.

SPrav.: Slovenski pravopis. Ljubljana 1962.

SREZN.: Срезневский, И. И., Материалы для словаря древнерусского языка. I—III. Москва 1958. Репродуцировано фотомеханическим способом по изданию 1893—1912 гг.

ŠTOLC: ŠTOLC, JOZEF, Nárečie troch slovenských ostrovov v Mad'arsku. Bratislava 1949.

StudSl.: Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae. 1—. Budapest 1955—.

ŠWJELA: ŠWJELA, BOGUMIŁ, Dolnoserbsko-němski słownik. Druge pśeglědane wudaśe. Budyšin 1963.

SYCHTA: SYCHTA, BERNARD, Słownik gwar kaszubskych na tle kultury

ludowej. I—VII. Wrocław—Warszawa—Kraków[—Gdańsk] 1967—1976.
TOM. 1966.: TOMŠIČ, FRANCE, Slovensko-nemški slovar. Ljubljana 1966.
URSl.: Украинско-русский словарь. I—VI. Киев 1953—1963.
VAILLANT, Man.: VAILLANT, ANDRÉ, Manuel du vieux slave. I—II. Paris 1948.
VAILLANT, GrammComp.: VAILLANT, ANDRÉ, Grammaire comparée des langues slaves. Tome IV. La formation des noms. Paris 1974.
WOJT.: WOJTYŁA-ŚWIERZOWSKA, MARIA, Prasłowianskie nomen agentis. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1974.

Der Fischer in den slawischen Sprachen

von LAJOS KISS

Die slawischen Sprachen sind in ihrer grammatischen Struktur und in ihrem Wortschatz einander viel ähnlicher als z. B. die germanischen oder auch die romanischen Sprachen. Doch gibt es zwischen ihnen auch Abweichungen, Unterschiede. Der Verfasser untersucht die Benennungen aller slawischen Sprachen für den 'Fischer' und daraus zieht er seine Folgerungen. Er geht dabei in der Reihenfolge vor: Altkirchenslawisch, Bulgarisch, Mazedonisch, Serbo-Kroatisch, Slowenisch, Tschechisch, Slowakisch, Obersorbisch, Niedersorbisch, Polabisch, Kaschubisch, Polnisch, Weißrussisch, Ukrainisch, Russisch.

Aus der Rundschau des Verfassers gewinnt der Leser gewiß dadurch den tiefsten Eindruck, daß der 'Fischer' wegen der außerordentlichen Vielfältigkeit der Möglichkeiten der Wortbildung, des besonderen Reichtums an Bildungssuffixen in den slawischen Sprachen viele Benennungen hat. Von diesen vielen Benennungen sind einige nur für die ältere Sprache, andere nur für einige Mundarten charakteristisch. Nicht überall wurde dasselbe Wort in die gehobene Literatursprache übernommen. Diese Vielfältigkeit wird noch durch Lehnwörter vermehrt.

Zu den ältesten, noch ins Urslawische zurückreichenden Benennungen des Fischers gehören **rybarь*, **rybitvъ*, **rybьnikъ*, **rybakъ*, **lovьcь*, **rybolovьcь* und vielleicht **rybolovъ*. Fast in allen slawischen Sprachen ist die Fortsetzung von **rybarь* zu finden und in manchen Sprachen wird auch heute noch dieses Wort am allgemeinsten gebraucht. Die Variante **rybakъ* hat in den west- und ostslawischen Sprachen den Vorrang vor den übrigen Benennungen. Das Wort **lovьcь* war eigentlich die zusammenfassende Benennung des Jägers und des Fischers. Für den 'Fischer' wurde es eindeutig im Kompositum **rybolovьcь* gebraucht. Die Varianten **rybitvъ*, **rybolovъ* und **rybьnikъ* sind im Urslawischen wohl nur in beschränktem Umfang gebraucht worden. Von den Benennungen für den 'Fischer', die im Sonderleben der einzelnen slawischen Sprachen entstanden, gelangte das slowenische *ríbič* dadurch zu einer sonderbaren Stellung, daß es in der slowenischen Literatursprache zur Bezeichnung des Fischers wurde und das urslawische *ribár* verdrängte.

Bisweilen kam es vor, daß die Bezeichnung für den 'Fischer' irgendeiner slawischen Sprache durch Entlehnung in eine andere slawische Sprache gelangte. So z. B. stammt das serbo-kroatische *ribak* aus einer nordslawischen Sprache, das altrussische *ловчии* hingegen aus dem Altkirchenslawischen.

In einzelnen Mundarten gewisser slawischer Sprachen bürgerten sich Lehnwörter mit der Bedeutung 'Fischer' aus nichtslawischen Sprachen ein. So z. B. aus dem Dt. *Fischer*, aus dem Ung. *halász* und aus dem Osmanisch-Türk. *balıkcı*.

Unter den Benennungen der slawischen Sprachen für den 'Fischer' finden wir keine, die eine tabuistische Umschreibung wäre, also mit dem Aberglauben zusammenhinge, daß man den Fischer nicht bei seinem richtigen Namen nennen dürfe, weil er dann kein Glück, keine Beute haben werde. Zur Erklärung dieser Tatsache weist der Verfasser darauf hin, daß der Fisch bei den Slawen geradeso wie bei fast allen Völkern als Symbol des Schweigens zählt. Wenn der Fisch stumm ist, dann hört er sicherlich nicht, infolgedessen muß man vor ihm nichts geheimhalten. Auch den Fischer, den gefährlichsten Feind der Fische kann man getrost den nennen, was er wirklich ist: Fischer.